

# У світі художнього слова

Навчально-методичний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України*



Тернопіль  
Навчальна книга — Богдан

ББК 83.8я70  
У11

**Рецензенти:**

доктор педагогічних наук, професор Прикарпатського університету ім. В. Стефаника  
*Лисенко Н.В.*

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Т. Шевченка

*Василишин О.В.*

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського гуманітарного університету

*Маліновська Н.В.*

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України  
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів  
напряму “Дошкільна освіта”  
(протокол № 1/11-5168 від 15.06.2010 р.)*

У11 **У світі художнього слова.** Навчально-методичний посібник/ Упоряд. О.П. Макаренко, Т.В. Романюк. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2011. — 264 с.

**ISBN 978-966-10-1591-2**

У посібнику розкрито роль художнього слова у виконанні завдань Базового компонента. Враховуючи те, що воно відіграє важливу роль у всебічному розвитку особистості, укладачами вдало підібрано дитячі твори, які сприятимуть розкриттю змісту кожної сфери Базового компонента. Використано твори сучасних дитячих письменників, літераторів минувшини та діаспори, а також надбання місцевих авторів.

Видання адресоване студентам, магістрантам, аспірантам дошкільних факультетів і вихователям дошкільних закладів.

*Охороняється законом про авторське право.  
Жодна частина цього видання не може бути відтворена  
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ББК 83.8я70

ISBN 978-966-10-1591-2

© Навчальна книга — Богдан,  
майнові права, 2011

## ЗМІСТ

Переднє слово .....	4
Вступ .....	6
<b>Сфера “Природа”</b> .....	8
Звірі та птахи .....	15
Квіти і трави .....	33
Пори року .....	54
Будь природі другом .....	96
<b>Сфера “Культура”</b> .....	105
Предметний світ .....	106
Житлове середовище .....	121
Світ гри .....	142
<b>Сфера “Люди”</b> .....	155
Сім’я. Родина .....	157
Інші люди .....	185
Людство .....	211
<b>Сфера “Я сам”</b> .....	227
Фізичне “Я” .....	229
Психічне “Я” .....	245
Післямова .....	263
Використані джерела .....	265

# Сфера "Природа"

Нині, у вік інформаційної епохи, відбуваються значні за масштабами і соціальними наслідками зміни в світі та Україні, у час модернізації змісту освіти, який реалізується із застосуванням певних засобів і методів навчання та виховання, спрямованих на задоволення вимог суспільства і самої особистості. Окрім того, "це також пояснюється глобалізаційними процесами, зміною світоглядної позиції та ціннісних орієнтацій, прагненням нашої країни інтегруватися до Європейського простору, зазначено в проекті концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 рр." [14, 3].

XXI століття висуває нові вимоги до цілей, завдань, структури та змісту дошкільної освіти. Тож на часі реалізація парадигми, що орієнтує педагогів на впровадження у практику цілісного підходу до розвитку особистості дитини.

"Зміни, що відбуваються в національній системі освіти взагалі та в дошкільній як її першій ланці зокрема, знаходять своє відображення та регулюються відповідними законодавчими документами — Законом України "Про дошкільну освіту", "Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні", які визначають основні тенденції розвитку дошкільної освіти, зазначено в проекті "Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 рр." [14, 3].

Відповідно до концептуальних засад модернізації змісту дошкільної освіти "актуалізується необхідність урахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, її уявлень, ставлень до довкілля" [2, 5].

Зміст Базового компонента систематизований за сферами життєдіяльності: "Природа", "Культура", "Люди", "Я сам".

"Через описи природи дитина пізнає свій рідний край, свою Батьківщину, а художнє розкриття взаємовідносин українців формує у дитини високу духовність, притаманну українському народові" [10, 56]. Отже, спочатку розглянемо сферу "Природа" та її змістову лінію "Природа планети Земля".

"Змістова лінія "Природа планети Земля" формує елементарний природододільний світогляд, несе ціннісно змістову наповненість за економічним та природничим напрямками, сприяє усвідомленню дитиною себе як частки природи, формує відчуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї і внаслідок її дій у довкіллі" [2, 14], — зазначено в Базовому компоненті. Це допомагає зрозуміти, що довкілля — це земля і небо, ріки і гори, трава і сонце, рослини і тварини, це все те, що росте, цвіте, буяє, біжить, скаче, живе навколо дитини.

## ЩО ТАКЕ ДОВКІЛЛЯ?

Це сонце і місяць,  
І блискавка, й грім.  
І хмарки із неба  
Привіти шлють всім.  
Це вітер веселий,  
Що з травами грає.  
Ранкова зоря,  
Що у небі засяє.  
Струмочок маленький,  
Що швидко біжить.  
Це батько і ненька —  
Без них не прожить.  
Земля, де ти ходиш,  
Вода, що ти п'єш,  
Будинок рідненький,  
В якому живеш,  
І друзі, і школа,  
І все, що довкола.  
Що любиш, шануєш,  
Завжди бережеш,  
Словом єдиним —  
ДОВКІЛЛЯ — назвеш!  
Воно дасть тобі силу,  
Наснагу, дозвілля.  
Бо сам ти також  
Частина довкілля.

*З періодики*

Багатогранність взаємодії сучасної дитини з навколишнім світом беззаперечна, тому Базовий компонент надає значної ваги світосприйняттю природного довкілля. Глибшому ознайомленню з ним допоможе художнє слово. Так, наприклад, про білі ночі в Україні розповість нам вірш Василя Грінчака.

## БІЛІ НОЧІ

І на Вкраїні білі ночі!  
Це коли ніжним білим цвітом  
Черешні в селах зацвітають,  
Коли в садах буяє повінь  
Цвітіння щедрого. На вітах  
Нема ще жодного листочка,  
Який би світлим оксамитом  
В промінні сонячним бринів.

Кругом лиш цвіт. Не видно навіть  
Ні хат у селищах, ні вулиць.  
Ані людей. Все потопає  
У білім мареві цвітіння,  
І села в пору цю здаються  
Поміж зеленими полями  
Неначе білі острови...  
Чарівні ночі, білі ночі  
Змінюють дні погожі, тихі,  
Коли у нас на Україні  
Черешні всюди зацвітуть.

*В. Грінчак*

Про річку та верби над нею складали вірші поети Л. Глібов та М. Вінграновський.

### **ЖУРБА**

Стоїть гора високая,  
Попід горою гай,  
Зелений гай, густесенький,  
Неначе справді рай!  
Під гаєм в'ється річенька,  
Як скло, вона блищить,  
Долиною зеленою  
Кудись вона біжить.  
Край берега у затишку  
Прив'язані човни,  
Там три верби схилилися,  
Мов журяться вони,  
Що пройде красне літечко,  
Повіють холода,  
Осиплеться їх листячко  
І понесе вода.

*Л. Глібов*

### **НАША РІЧКА**

Сама собою річка ця тече,  
Маленька річечка, вузенька, як долоня,  
Ця річечка – Дніпра тихенька синя доня,  
Маленька донечка без імені іще.  
Тече вона в городі в нас під кленом,  
І наша хата пахне їй борщем.  
Цвіте над нею небо здоровенне  
Солодкими хмарами з дощем.

## САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ

Садок вишневий коло хати,  
Хрущі над вишнями гудуть,  
Плугатарі з плугами йдуть,  
Співають ідучи дівчата,  
А матері вечерять ждуть.  
Сем'я вечеря коло хати,  
Вечірня зіронька встає.  
Дочка вечерять подає,  
А мати хоче научати,  
Так соловейко не дає.  
Поклала мати коло хати  
Маленьких діточок своїх,  
Сама заснула коло їх.  
Затихло все, тільки дівчата  
Та соловейко не затих.

*Т. Шевченко*

## ЩО Я ЛЮБЛЮ

Люблю матусю, батька люблю,  
Люблю хатину рідну свою,  
І рідну школу, і вчителів,  
Село, де вперше сонце зустрів.  
Люблю в криниці блакитну глиб,  
І лан, що родить для мене хліб,  
Садок, з якого грушки несу,  
Горбок, де білі вівці пасу.  
Бо ті горбочки, лани, ліси  
Для мене повні добра й краси,  
Бо все, що бачу навколо я, —  
То люба, рідна моя земля!

*Марійка Підгірянка*

## НАША ХАТА

Я люблю свою хату,  
і подвір'я, й садок,  
де і сонця багато,  
і в жару — холодок.  
Тихо й затишно, квіти  
коло хати цвітуть,  
і невтомно все літо  
бджоли в цвіті гудуть.

Все для мене тут рідне:  
стіни — білі, як сніг,  
і віконце привітне,  
і дубовий поріг.  
І ряденця строкаті,  
й рушники на стіні, —  
навіть дим в нашій хаті  
рідно пахне мені.

*І. Гнатюк*

### **НА ЗЕЛЕНОМУ ГОРБОЧКУ**

На зеленому горбочку,  
У вишневому садочку,  
Притулилася хатинка,  
Мов маленькая дитинка  
Стиха вийшла виглядати,  
Чи не вийде її мати;  
І до білої хатинки,  
Немов мати до дитинки,  
Вийшло сонце, засвітило  
І хатинку звеселило.

*Леся Українка*

### **ХАТА**

Наша хата під горою, край долини,  
У вишневому садочку та в калині;  
Попід лісом млин подався у ставочок;  
Через воду перекинувся місточок.

Наші ниви золотіють так, як сонце;  
Вишні й сливи лізуть з гілок у віконце.  
Нашу гору всі кругом далеко знають,  
Добрі люди нашу хату привітають.

*Я. Щоголів*

### **СОНЯШНИК ЗА ТИНОМ**

Намалюю маму,  
намалюю тата.  
Далі — наш садочок,  
а в садочку — хата.



Біля хати квіти,  
мальви та жоржини,  
й, ніби сонце сходить, —  
соняшник за тином.

*І. Складаний*

### **ГОСТИННА ХАТА**

Тесляре, тесляре, збудуй мені хижку  
В зеленім садочку, в квітучім затишку,  
Змуруй мені, муляре, піч та й рівенько,  
Щоб в хаті зимою було всім тепленько.  
Та справ мені, столяре, двері й віконця,  
Поріг від дороги, а вікна до сонця.  
А ти мені, скляре, встав скло ясне в рамку,  
Аби мені сонце світило від ранку.  
Ковалю, ковалю, зготов мені ключик,  
І сильні завіси, й замочок блискучий.  
Я буду раненько замок відмикати,  
Щоб ви не минали гостинної хати.

*Марійка Підгірянка*

\*\*\*

Прославмо піч, прадавню українську піч,  
Що гріла наших предків, як перина.  
В ній теплий попіл парував всю ніч,  
І не одна тут пестилась дитина.

*Б. Гірський*

### **ЖИВ СОБІ ЗАЙЧИК...**

Жив собі зайчик в бузиновій хатці,  
Мився з миски, спав на канапці,  
Мав кожуха і сіренькі капці.  
Сіяв моркву, редьку і капусту,  
Щоб не було в животику пусто,  
А в коморі щоб лежало густо.

*Олександр Олесь*

### **ЩОБ РАВЛИКОВІ БУЛО ГАРНО**

Та коли б ти, равлику,  
виріс господариком,  
то ти б свою хатку  
ставив би на горбі:

Коли це дівчинка побачила діда. Він ішов їй назустріч. Погляд його був похмурий, брови насуплені, в очах — злість. Дівчинка несла назустріч дідові усмішку. Вона сподівалася: ось зараз і він усміхнеться. Невже в такий радісний день можна бути похмурим і непривітним? Уже в глибині її душі піднялася маленька хвиля страху, але вона усміхалась, вона несла назустріч дідові свою усмішку й закликала його: “Усміхніться й ви, дідусю!”

Та дід не усміхнувся. Погляд його залишався похмурим, брови — насупленими, очі — злими.

Страх оволодів серцем дівчинки. Усмішка погасла на її лиці. І тої ж хвилини їй здалося, що затьмарився, спохмурнів цілий світ. Зелений луг посірів. Жовті сонечка кульбабок перетворилися на фіолетові плями, блакитне небо стало блідим, а срібна пісня жайворонка тремтіла, мов той струмок, що ось-ось помре.

Дівчинка заплакала. За хвилину дід уже був далеко. Вона бачила тепер його спину, але й спина здавалася їй злою і непривітною.

Дівчинка йшла собі луками далі. Її серце затремтіло, коли вона побачила — знову назустріч хтось іде. Придивляється — аж то бабуся, з ціпком старенька диває.

Дівчинка насторожилась і запитливо глянула в її очі. Бабуся усміхнулась. І такою доброю та широкою була усмішка, що цілий світ навколо дівчинки знову ожив, загравав, заспівав, переливаючись різними барвами. Мов маленькі сонця, знову заясніли кульбабки, задзвеніли бджоли й джмелі, загравав на срібних струнах жайворонок.

*В. Сухомлинський*

## СЛОВНИЧОК ВВІЧЛИВОСТІ

...Добродій — так звертаються до знайомої й незнайомої людини на знак пошани до неї, з вірою, що ця людина готова чинити добро. Так звертаються у класі до учнів, у групі до дітей — маленьких добродіїв та добродійок.

Пан — так здавна, ще у стародавній Греції, звертались до людини, як до господаря, до газди, хазяїна. “Добрий вечір тобі, пане господарю!” — так зверталися колядники і щедрувальники України дуже давно, ще до прийняття християнства. Хазяїном, господарем на своїй землі сьогодні прагне стати весь народ.

Товариш — це слово східного (тюркського) походження, від слова “тавар” (худоба, майно). Той, хто разом пас, був спільником у купівлі чи продажу товару чи іншій важливій справі, звався товаришем. Це слово було в усі часи дуже популярним на нашій землі. Товариш — це надійний, вірний друг, часом — духовний брат.

Козак — цим словом називали не тільки запорізьких воїнів, але й найкращих хлопців в Україні. Козак — справжній друг, лицар, надійний, мужній заступник.

Будьте ласкаві! — так кажуть, коли хочуть звернутися з певним проханням. Кажуть ще: “Будь ласка!”.

Дякую, спасибі, широ дякую — такі слова вимовляють, коли хтось зробив вам послугу, добру справу, відгукнувся на прохання.

Вибаchte, перепошую — такі слова вимовляють, коли хочуть втрутитися в чийсь розмову, або, буває, ненароком зроблять комусь якусь прикрість.

Гаразд, добре — такі слова звучать як знак згоди у якійсь розмові.

Алло! — вигук, що з'являється у нашій мові разом з телефоном. Вживається як вітання поряд зі словами “слухаю”, “коло телефону”, спрямованими телефонному співбесіднику.

Бувайте здорові! — прощання, що вживається по відношенню до кількох осіб або однієї при звертанні до неї на “Ви”.

Бувай здоров! — усталена форма прощання.

Будь ласка (будьте ласкаві) — словосполука, що уживається поряд зі словом “прошу” як знак того, що чиясь подяка приймається, а також як прагнення пом'якшити прохання.

Всього доброго, всього найкращого — такі слова уживаються як побажання, замість прощання; ними також закінчують лист до кого-небудь.

Даруйте — уживається замість слів “вибаchte”, “простіть”.

Вибаchte (вибачайте) — уживається як заперечення, як вияв незгоди; також — говориться при вживанні різкого, непристойного слова.

Вибачення — це поблажливість до винного, до провини, прощення за провину, прохання.

Гречний — так кажуть про шанобливого, тактовного, ввічливого у поводженні з людьми. “Словом гречним привітався до нас” (П. Тичина).

Добрий день (доброго дня) — це усталена форма вітання у нашому народі, побажання гарного, доброго дня.

Дозвольте — це ввічлива форма звертання з яким-небудь проханням. “Дозвольте і мені, панове, річ держать! — тут обізвалася Лисиця” (Л. Глібов).

До зустрічі! — такі слова вживають замість прощання, коли хочуть побачитися ще раз, сподіваються на нове побачення.

Дякую — вислів, що вживається для вираження подяки, вдячності за щось (добро, увагу), уживають це слово поряд зі словом “спасибі”.

З вашого дозволу — ввічлива форма, якою просять згоди співбесідника на що-небудь.

Здрастуй! — буквально означає: будь здоровий, цілий, неушкоджений.

Здрастуйте! — уживається як вітання, звернене до кількох осіб або до однієї при звертанні до неї на “Ви”.

Здоровенькі були! — це усталена форма вітання, що дослівно означає побажання бути здоровим.

Здоровити — це те саме, що поздоровляти, вітати кого-небудь.

Спасибі — це слово вживається для вираження і висловлення вдячності за зроблене добро, виявлену увагу; інколи, щоб підкреслити особливу вдячність, кажуть “спасибоньки”. На думку А. Кримського, на першопочатку звучало: Спаси Біг (Боже).

Товариський — той, хто мріє спілкуватися, хто легко знаходить товаришів по спілкуванню, хто має відкрите для дружби і добрих почуттів серце [1, 127—129].



*Навчальне видання*

# **У світі художнього слова**

**Навчально-методичний посібник**

Упорядники:

**МАКАРЕНКО Ольга Петрівна**

**РОМАНЮК Тетяна Василівна**

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України*

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Оксана Базан*

Художники: *Світлана Баляс, Віктор Стецюк*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Ольги Швед*

Підписано до друку 1.12.2010. Формат 70x100/16. Папір офсетний.  
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 21,29. Умовн. фарбо-відб. 21,29.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»  
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців  
ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008  
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66  
*publishing@budny.te.ua* [www.bogdan-books.com](http://www.bogdan-books.com)

ISBN 978-966-10-1591-2

